

جریدہ علیہ

مشجعت جلید اسلامیک جریده رسمیه سیدر

جمادی الاخره سنه ۱۳۴۰

عدد ۷۲

شمیلاک آیدہ بر نشر اولنور

برنجی سنہ

دارالحکمة الاسلاميه نشریات

(علم کلام)

— تقدم ، تأخر —

تقدم ، آتی نوعدر .

تقدم بالعلیه ، تقدم بالطبع ، تقدم بالزمان ، تقدم بالشرف ، تقدم بالرتبه ، تقدم بالذات در .

تقدم بالعلیه : متقدم متأخرک علت تامه مؤثره سی اولمقدر . حرکت یدک ، حرکت مفتاح اوزرینه تقدیمی ونشر ضیا ایدن جسمک ، ضیای اوزرینه تقدیمی کی .

تقدم بالطبع : متقدم متأخرک محتاج الیهی اولمقدر . تعیر آخر ایله محتاج الیهک محتاجه تقدیمدر . واحدک اثینہ ، علتک معلولنه ، سببک مسببینه ، شرطک مشروطنه ، جزؤک کنه تقدیمی کی .

تقدم بالزمان : زماناً بر شئیک دیکری اوزرینه متقدم اولمیدر . ابک ابن اوزرینه تقدیمی کی .

تقدم بالشرف : متقدمه زیاده کمال وشرف بولنوب متأخرده اودرجه بولنمامقدر . عالمک متعلم اوزرینه تقدیمی کی .

تقدم بالرتبه : رتبه متقدم اولوب سابق ایله مسبوق آره سنده ترتیب معتبر اولمق وسابق مسبوق ایله وجودده اجتماع ایدہ بیلیمکدر . متقدمک مبدئی ده یا عقل ایله ویا حس ایله وجاعلک جعلی ایله تعین ایدر . قسم اوله عقلی دینور . جنس عالی اولان جوهرک اجناس سائرہ اوزرینه تقدیمی کی . قسم ثانی یهده جعلی ویا وصفی ویا حسی دینور . امامک مأموم اوزرینه ومسجدده کی برنجی صفک صفوف سائرہ اوزرینه تقدیمی کی .

تقدم بالذات : ذاتاً متقدم اولمقدر . اجزاء زماندن بعضیسنک دیکر بعضی اوزرینه تقدیمی یعنی دونکی کونک بو کونه بو کونک یارینه تقدیمی کی .

چونکہ زمانک اجزاسی اولان آنات ، حقیقتده متساویهدر . هر نه قدر بری برینه تقارن ایدر لر سده لکن اجتماع ایدہ مدکلرندن اجزاء زمانک بری برینه تقدیمی ، بالعله

وبالطبع اوله‌ماز . زمان ایچون زمان اولمسی لازم کلوب تسلسلی ایجاب ایتدیکندن تقدم بالزمانده اوله‌ماز . كذلك اجزاء زمان آردسند شرف ورتبه‌جه تفاوت بولمديغندن واجزاء زمان ، وجودده اجتماع ایدمديکندن تقدم بالشرف وبالرتبه دخی اوله‌ماز . بناءً عليه اکثر متکلمين تقدمك شو آلتنجی نوعنه‌ده قائل اولوب (تقدم بالذات) ویا (تقدم ذاتی) نامنی ویردیلر .

بعض محققين شو تقدم بالذاتی ، تقدم بالطبعه ارجاع ایله متقدمك انواعنی بشه حصر ایلدیلر . وتقدم بالطبعه يالکمز محتاج اليهک محتاج اوزرينه تقدمنی اعتبارایدوب مقدمك مؤخر ایله اجتماعنی شرط قيلمداقلرندن خطوات کبی هم مقدمی مؤخرينک وجودينه هم‌ده عدمنه متوقف بولان واسباب معده قیيلندن اولان اجزاء زمانک بری برينه تقدمنی تقدم بالطبعدن قیلدیلر .

حکماءده تقدم بالذاتی تقدم بالزمانه ارجاع وزمانک قدیم اولمسنی ادعايتدیلر . حادث اولسه ، عدمی وجودی اوزرينه سبق زمانی‌ایله سابق اولورده حال عدمنده زمانک وجودی لازم کلیر دیلر . وبناءً عليه آنلر دخی تقدمك انواعنی بشه حصر ایتدیلر .

متکلمين حضراتی ایسه تقدم بالذاتی مستقل بر قسم قیلدقلرندن عدم زمانک وجود زمان اوزرينه تقدمنی جائز کوروب زمانک حادث اولدیغنه قائل اولدیلر وبناءً عليه تقدم ایچون آتی نوع اعتبار ایدوب تقدم بالذاتی مستقل بر قسم قیلدیلر .

تأخر دخی تقدم کبی اکثر متکلمينه کوره آتی ، بعض محققين ایله حکمایه کوره بش نوعدر . چونکه بر امرک امر آخر اوزرينه تقدمی ، امر ثانی نک تأخرینی كذلك بر امرک امر آخردن تأخری ، امر ثانی نک تقدمنی استلزام ایتدیکی جهتله حقیقتده تقدم وتأخر ، اضافت واحده‌دن عبارت اولدیغندن وتعددلری‌ده آنحق اضافتک نسبت متکرره اعتبارندن نشأت ایتدیکندن حصول وجودده بری برندن انفکاک ایدمزلر . بناءً عليه برنده اعتبار اولنان اقسام ، دیگرنده دخی معتبر اولدیغندن تقدمده جریان ایدن ، مباحث ، تأخرده دخی جریان ایدر .

— نسب اربعه —

هر ایکی شیء ، بری دیگرینه قیاس ایدلیکی وقت آردلرنده درلو نسبتدن بری بولمقی ضروریدر . بولره (نسب اربعه) تعیین اولنور . آنلرده (تباین = مابینت) ،

(تساوی = مساوات) ، (عموم وخصوص مطلق) ، (عموم وخصوص من وجه) در .
تباین : ایکی مفهومین هیچ بری ، دیگرینک هیچ بر فردی اوزرینه حملی صحیح
وصادق اولماقدیر .

علامتی : هر ایکی طرفدن سلب کلی صادق اولمقدیر . قدیم ایله حادث کی که هیچ
بر حادث ، قدیم دکلدر . هیچ بر قدیم ، حادث دکلدر .
افراد واشخاص - کرک برنوعدن اولسون کرکسه مختلف نوعلر افرادندن اولسون -
آره لرنده مباينت و مغایرت واردر . زیرا هیچ بر فرد ، کنديسندن بشقه برشی اوله ماز .
تساوی : ایکی مفهومین هر برینک افرادی دیگرینک هر بر افرادینه حملی صحیح
اولمقدیر .

علامتی : هر ایکی طرفدن موجب کلیه صادق اولمقدیر . ایمان ایله اسلام ، مؤمن ایله
مسلم کی که هر بر مؤمن ، مسلمدر . هر بر مسلم ، مؤمندر .
عموم وخصوص مطلق : ایکی مفهومین برینک صادق اولدینی افرادک کافه سنه دیگری
صادق اولوب فقط بونک صادق اولدینی کافه افراده اولکیسنک صادق اولماسیدر .
صادق اولان طرف ، اعم مطلق اولوب صادق اولمایان طرف ایسه اخص مطلقدر . بر
مادهده اجتماع ، دیگر مادهده افتراق ایدرلر .

علامتی : اخص طرفدن موجب کلیه ، اعم طرفدن سالبه جزئیه صادق اولمقدیر .
انسان ایله حیوان کی که : هر بر انسان حیواندر . بعض حیوان انسان دکلدر .
اعم ایله اخص هر ایکسینی (زید) ده اجتماع ایدر . زیرا زید ، هم انسان همده
حیواندر . (فرس) ده افتراق ایدر : زیرا فرس ، حیواندر . انسان دکلدر .

عموم وخصوص من وجه : ایکی مفهومین هر برینک صادق اولدینی افرادک کافه سنه
دیگری صادق اولوب بری ، دیگرینک بعض افرادینه ، دیگری دخی بونک بعض
افرادینه صادق اولمق ، بعض افرادینهده صادق وشامل اولماقدیر . بری برلرینه نسبتله
من وجه اعم ، من وجه اخص اولور . بر مادهده اجتماع ایدر . بیاض ایله اذن کی .
ایکی مادهده افتراق ایدرلر . زنجی ایله تلج کی .

علامتی : هر ایکی طرفدن موجب جزئیه وسالبه جزئیه نك صادق اولمیدر . انسان
ایله بیض کی که بعض انسان ، بیضدر . بعض بیض ، انساندر . بعض انسان ، بیض
دکلدر . بعض بیض ، انسان دکلدر .

حاصلی : (تباین) ده مغایرت کلیه ، (تساوی) ده مناسبت کلیه ، (عموم و خصوص مطلق) ایلده عموم و خصوص من وجه (ده ماده اجتماعه نظراً مناسبت جزئیّه ، ماده افتراقه نظراً مغایرت جزئیّه واردر .

— اقسام تقابل —

(متقابلان) مثل واحده جهت واحده دن اجتماع ایتلمری ممکن اولمیان ایکی شیدر . ایکی شی بیننده تقابل درت درلو اولوب جمله سی ذکر اولسان (نسب اربعه) دن (تباین) قسمنه داخلدر .

آنلرده : تقابل تضاد ، تقابل تضایف ، تقابل العدم والمملکه ، تقابل الایجاب والسلب در . تقابل تضاد : بینلرنده تضایف اولمیان ایکی امر وجودی در . تضاد ، ایکی قسمدر . بری مشهوری ، دیگر حقیقی در .

تضاد مشهوری ، اهل عرف عندنده مشهور ومعتبردر . آره لرنده غایه خلاف اولسون اولسون مساویدر . سواد ایلده بیاض ، حمّرت ایلده صفرت کی . تضاد حقیقی ، ارباب عقل ولغت عندنده معتبردر . ایکی شی آره سنده غایت خلاف وغایت بعد بولتمقله مشروطدر . موت ایلده حیات ، سواد ایلده بیاض کی .

تقابل تضایف : احد هائی تعقل ، آخره نسبتله تعقل اولنان ایکی امر وجودیدر . تضایف ، ایکی در . حقیقی ، مشهوری در .

بر شیئه عارض اولان نفس نسبتّه ، تعبیر آخرله ایکی صفت آره سنده اولان تقابله (تضایف حقیقی) دینور . ابوت ، بنوت ، علیت ، معلولیت کی . معروض اولان شیئه ، تعبیر آخرله ایکی موصوف آره سنده اولان تقابله (تضایف مشهوری) دینور . اب ایلده ابن ، علت ایلده معلول کی .

تقابل العدم والمملکه : بری وجودی دیگر عدمی اولان ایکی شیدر . لکن مطلق اولیوب او وجودی بی قبول ایدن موضوع معتبردر . عمی ایلده بصر ، علم ایلده جهل کی . بو دخی ایکی نوعدر . مشهوری ، حقیقی .

اگر امر عدمی ایلده اتصافی وقتنده شخصی حسیله قبولی اعتبار اولنورسه (مشهوری) در . کوسجیه کی که لیه لی اولمق شانندن اولان کیمسه نك لیه سز اولسیدر .

اگر اعم اعتبار اولنورسه یعنی وقت اتصاف ایله تقیید اولنمازسه طفلك لحیسی اولماق کبی که لحیہی قابلدر ، یاخود نوعی اعتبار اولنورسه اکه ایچون عمی کبی که نوعی اولان انسان حسیلہ بصری قابلدر ، ویا جنس قریبی اعتبار اولنورسه عقرب ایچون عمی کبی که جنس قریبی اولان حیوان حسیلہ بصری قابلدر ، یاخود جنس بعیدی اعتبار اولنورسه جبلك حرکه ارادیہسی اولماق کبی که جنس بعیدی اولان جسم حسیلہ حرکه ارادیہی قابلدر . بونلرده (حقیقی) در .

تقابل الایجاب والسلب : نسبت عقلیه اوزرینه وارد اولان ایکی امرعقلیدرکه ایجاب و سلب ایله بربرینه متغایردر . مفرد و جمله لرده جاریدر . او ایکی شیئك صدق و کذبہ احتمالی یوق ایسه (بسیط) در . فرسیة ، لافرسیة کبی . صدق و کذبہ احتمالی اولور ایسه « مرکب » در که قضایا و جمله لر بینده واقع اولان تناقض دن عبارتدر . عالم حادثدر ، عالم حادث دکلدر کبی . (تناقض) ایکی قضیه دن برینك صادق دیگرینك کاذب اولسنی اقتضا ایدء جك صورته . ایجاب و سلب ایله بالذات او ایکی قضیه نك مختلف اولمیدر .

بو ایکی قضیه دن برنجیسی صادق ایسه ایکنجیسی کاذب ، اگر ایکنجیسی صادق ایسه برنجیسی کاذب اولوب هیچ بر وقته ایکیسی ده صادق ویا ایکیسی ده کاذب اولماز . ایکی جمله بینده تناقض بولنق ایچون متأخرینه کوره یالکمز موضوع و محمولده اتحاد شرط ایسه ده لکن عند المتقدمین سکمز شیده اتحاد شرطدر که کا (وحدات ثمانیه) دیرلر . او شرطلر موجود اولما دجه تناقض ثابت و متحقق اولماز .

در تناقض هشت وحدت را بدان

وحدت موضوع و محمول و مکان

وحدت شرط و اضافت ، جزؤ وکل

قوة و فعل است در آخر ، زمان

— ماهیة ، حقیقة ، هویة —

برشئك ماهیت و حقیقی — بعض علمایه کوره — بردر . (ماهیة الشئ هو هو) تعریفله معرفدر . انسان ایچون حیوان ناطق کبی . زیرا انسانی اولنسر تصور ، ممکن دکلدر .

اکثر علما تفریق ایتشملدر. شویله که :

بر مفهوم ، افراد ذهنیه سنه نسبتله (ماهیت) ، افراد خارجیه سنه نسبتله - خارجده موجود اولسی اعتباریله - (حقیقت) تسمیه اولنور .

یعنی (ماهیت) خارجده افرادی بولنسون بولنسون هر مفهوم کالی به ، (حقیقت) ایسه الحق افراد خارجیه سی بولنان مفهومه اطلاق اولنور . بناءً علیه حقیقت ایله ماهیت بیننده عموم و خصوص مطلق وارددر . حقیقت اخص ، ماهیت اعمدر .

(حقیقت) اخصدر . موجوداتدن اولان انسانه حقیقت انسان دینور . چونکه انسانك خارجده افرادی موجوددر . فقط حقیقت عنقا دینز . زیرا عنقاك خارجده افرادی موجود دکادر .

(ماهیت) ایسه افراد خارجیه سی اولوب اولسا مقدن اعمدر . بناءً علیه موهوماتدن اولان عنقایه (ماهیت عنقا) دنیله یکی کی افرادی موجود اولان انسانده (ماهیت انسان) دینور .

حقیقت ، عوارض مشخصه ایله تمیز ایدرسه (هویت) اطلاق اولنور . مثلاً حقیقت انسان ، تحتنده مندرج کافه افرادی نه شامل ایسه ده لیکن اوانسان اوزونلق ، قیصه لقی ، بیاضلق ، سیاهلق کی عوارض ایله ملاحظه اولنور سه هویت دینور .

(ماهیت) اکثریا وجود خارجیدن قطع نظرله امر متعلقه اطلاق اولنور . انسان لفظندن حیوان ناطق تعقل اولنمی کی .

اوامر متعلقه ، ماهو ایله اولان سؤاله جواب اولسی اعتباریله (ماهیت) ، خارجده ثابت اولسی جهتیله (حقیقت) ، اغیارندن تمیز ایتمی جهتیله (هویت) ، لوازمی کندیسنه حمل اولنمی اعتباریله (ذات) ، لفظندن استنباط اولنمی جهتیله (مدلول) دینور . عباراتك اختلافی ، عباراتك اختلافی حسیله در .

— اقسام ماهیه —

ماهیت ، ایکی قسمدر . ماهیت حقیقیه ، ماهیت اعتباریه .

ماهیت حقیقیه دخی ایکی قسمدر . ماهیت نوعیه ، ماهیت جنسیه .

ماهیت حقیقیه نوعیه ، نفس الامرده و خارجده ثابت و موجود اولوب فرد واحده نه نی تضاً ایدرسه فرد آخرده دخی او شیئی اقتضا ایله افرادنده علی السویه اولان

ماهیت در . مثلاً انسان ، افرادندن اولان زیدده مقتضی اولدینی شیئی عمروده دخی اقتضا ایدر .

ماهیت حقیقه جنسیه ، خارجه موجود اولوب فقط افرادنده علی السویه اولمایاندر . مثلاً حیوان ، انسانده ناطقك مقارنتی اقتضایا یدرسده انسانك غیریسی اولان فرس و بقدره یومقارنتی اقتضایتمز .

ماهیت اعتباریه ، اولشیدر که خارجه وجودی اولیوب آنك وجودی معتبرك اعتباریه تحدث ایدر . عقیده کی اعتبار دوام ایتدیکی مدتجه آنك وجودی باقی عد اولنور . (امور اعتباریه) ایکی قسمدر . اولکیسی : موهوم و منزع اولوب خارجه غیر موجود ایسه ده منشأ انتزاعی خارجه موجود اولاندر . بوقسم ، موجودات نفس الامریه دن معدوددر . متجدد معلومدن بالانتزاع امتداد موهومدن عبارت اولان زمان کبی . ایکنجیسی : صرف موهوم اولوب مبدأ انتزاعی اصلاً خارجه موجود اولمایاندر . موهوم و مخترع اولان انیاب اغوال کبی . قسم اول نفس الامرده موجود اولوب آنجیق خارجه وجود ایله متصف دکلدرد . ایشته افعال عباد بحثنده کی اراده جزئیة امر اعتباریدر ، حال قیلندندر « دیدیکمز بو معنایه کورده در . یوقسه قسم ثانسی اولان انیاب اغوال قیلندن دکلدرد .

— ماهیتك اقسام ثلاثه سی —

تقسیم آخرله (ماهیت) اوچ قسمدر . برنجیسی : (ماهیت مخلوطه) یاخود (ماهیه بشرط شیء) درکه ماهیه ، عوارض شرطیه و بر قید زائد ایله اخذ اولنور . کندیسنه وجود و تعین عارض اولور . ایکنجیسی : (ماهیت مجرد) یاخود (ماهیت بشرط لاشی) درکه جمیع عوارضدن تجردی و لواحقدن خلوی شرطیه نظر اعتباره آلنور . و کندیسنه وجود و تعین عارض اولماز . اوچنجیسی (ماهیت مطلقه) یاخود (ماهیت لا بشرط شیء) درکه عوارضك وجود و یا عدمدن برشیء ، شرط اولیه رق اخذ اولنور . وجود و تعین قیدندن مطلق و آزاده بولنور . ماهیتك شو برنجی قسمی خارجاً و ذهنأ موجود ، ایکنجیسی خارجه غیر موجود ، اوچنجی قسمی ایسه نه موجود نه معدومدر .

ماهیت ، بر جاعلك جعلی و بر مؤثرك تأثیری ایله دکلدرد . چونکه ماهیتله ذاتی آرسنده مغایرت یوقدر . بناءً علیه ماهیت مجموعه دکلدرد دینلور . چونکه مجموع اولان ماهیت

دکل، بلکه وجود خاص وهوتدر، ماهیتک وجود ایله اتصافی در. مثلاً بویاده بویاجینک تأثیری یوقدر. آنجق ثوبی بویا ایله بویامقده تأثیری واردر. كذلك ماهیتده ووجودده جاعلک جعلی ومؤثرک تأثیری اولیوب آنجق جعل وتأثیری ماهیتک وجود ایله اتصافدهدر. بوخصوصده «ماجعل الله الشمس مشمشا ولكن جعله موجوداً» قول مشهوری ابن سینادن منقولدر. بناءً علیه ماهیت، من حیث هی هی ذاتنده مجعول وموجود دکندر. فقط من حیث الوجود یعنی وجود ایله اتصافی جهندن مجعولدر.

مجمعولیت، وجود خارجینک عوارضدندر. ماهیتک عوارضدن دکلدر.

— حکم واقسام حکم —

«حکم» بر امری امر آخره اثبات ویا امر آخردن نفی ایتدکدر. حکم، اوچ قسمدر: حکم شرعی، حکم عادی، حکم عقلی در. اگر حکم، واضعک وضعنه مقتدر اولورسه «حکم شرعی» در. صوم، صلاة فرضدر کی. واضعک وضعنه مقتدر اولیوب تکرر ومشاهده وتجربیه متوقف اولورسه (حکم عادی) در. سولقاتو صتمه نی دافعدر، هند یاغی مسهلدر کی. اگر حکم، واضعک وضعنه وتکرر مشاهده وتجربیه متوقف اولمازسه «حکم عقلی» در. عالم حادثدر، قدیم دکلدر. محدث عالم، قدیمدر کی. حکم منطقی: ایجاباً ویا سلباً بر امری امر آخره اسناد، ونسبتک وقوع ویا لاوقوعی ادراکدر.

حکم اصولی: افعال مکلفینه تعلق ایدن خطاب اللهک اثریدر. بوده ایکی نوعدر. حکم تکلیفی، حکم وضعی در. حکم تکلیفی: اقتضا ویا تحذیر طریقله افعال مکلفینه تعلق ایدن خطابک اثریدر. بونده برشیئک دیگر برشیئه تعلق نظر اعتباره آلتاز. اقتضادن مراد، فعلک مکلفدن صدور ویا ترکفی مقتضی اولان خطابدرکه امر ونهیک مدلولی دیمکدر.

تخیردن مراد، مباحاته تعلق ایدن خطابدرکه فعلک مکلفدن صدور ویا ترکنک هیچ بری مطلوب شارع اولمدینی جهتله مباح اولان ایشک فعل ویا ترکنده مکلف مخیردر. اباحیه حکم تکلیفی اطلاقی، تغلیبه محمولدر.

بو حکم تکلیفی ایکی درلودر . بری فعل مکلفک اثریدر . ملکیت ، اجاره ، حواله کی .
 دیکری فعل مکلفک صفتیدر که : مفهومند بالذات مقاصد دنیویه ویا مقاصد اخرویه
 معتبر اولان صفتلردر . صحت ، انعقاد ، وجوب ، حرمت کی .
 حکم وضعی ؛ حکم تکلیفی نک محلی اولان افعال مکلفینه برشیک تعلقنه دائر بر اثر
 خطاب واول شیئه اشبو افعال اعتباریله حاصل اولان بروصفدر . بونده برشیک دیکرینه
 تعلقی معتبردر . شوشی ، فلان شیک رکنیدر ویا سبی در دیه حکم اتمک کی .
 حکم وضعی : بشدر . برنجیسی (رکن) درکه حکم تکلیفده داخل اولوب آنک جزئی
 اولور . بیعه ایجاب و قبول ، ایمانده تصدیق کی . ایکنجیسی : (علت) درکه حکم
 تکلیفدن خارج اولوب آنده اثر ایقاع ایدر . بیع ، ملکیت علت اولدینی کی . اوچنجیسی
 « سبب » درکه حکم تکلیفده مؤثر اولیوب اکا فی الجملة ایصال ایدر . صلاته سبب اولان
 وقت کی . دردنجیسی « شرط » درکه حکم تکلیفی به ایصال ایتیموب فقط حکم تکلیفی نک
 وجودی اکا متوقف اولور . نکاحک محتمله شهودک اشراطی کی . بشنجیسی « علامت »
 درکه حکم تکلیفی اکا متوقف اولیوب بلکه حکم تکلیفینک وجودینه دلالت ایدر .
 تفصیلی اصول فقهدهدر .

حسین عونی

